

շուառ ու ցաւագար լինելովն հանդերձ՝ նա իւր կենաց մէջ լաւագոյն օրեր տեսել էր։

Տասնհինգ տարեկան հասակին, կառք մի նորա երկու ոտքերը խորտակած էր վարվիլի մեծ ճանապարհին վերայ։ Այդ օրէն 'ի վեր' խեղճ խեղանդամ կը մուրար ճամբաներուն վերայ կամ կալուածոց բակերուն մէջ տատանելով իւր փայտէ նեցուկներուն վերայ, որք նորա ուսերը մինչև ականջներն հասուցել էին. իսկ գլուխը՝ կարծես երկու լերանց մէջ միուած էր։

Նորածին մանուկ հասակէն փոսի մի մէջ գտել էր զնա Բիլէտի ծողովըրդապետն, Մեռելոց տօնին նախընթաց օրն, և այդ պատճառաւ Նիկողայոս՝ Ամենաօրբոց (Toussaint) անուամբ մկրտուած էր։ Ողորմութեամբ մեծցած էր, առանց բնաւ կրթութիւն ստացած լինելու։ Հաշմանդամ մնացել էր, իբր թէ գեղի հացագործին հարկած քանի մի գաւաթ օղին խմելէն յետոյ — ծիծաղաշարժ գէպը — և այդ օրէն 'ի վեր ողորմութիւն խնդրելէ զատ ուրիշ բան չէր գիտցած։

Ատենաբ գ' Ավառի բարոնուհին թող կու տար, որ երթար ննջէր դղեկին կից կալուածում, տեսակ մի յարգաւից խշտեկի վրայ, հաւնոցին քով։ Այդպիսով նա փտահ էր, որ սաստիկ քաղցածութեան օրերում, կարող էր միշտ գտնել խոհանոցին մէջ կտոր մի հաց և մէկ գաւաթ խնձորօղի։ Շատ անգամ այնտեղը քանի մի սոււս ձեռք կը բերէր, զոր ծեր տիկինը պատշգամէն, կամ իւր սենեկին պա-

տուհանէն վար կը նետէր։ Այժմ սա ևս մեռած էր։

Գեղերուն մէջ հազիւ երբեք ողորմութիւն կու տային անոր, զի պէտք եղածէն աւելի կը ճանաչէին զինքը. զգուել էին անկէ, քառասուն տարիէ 'ի վեր տեսնելով նորա շրջին խրճիթէ խրճիթ, իւր պատառտուն ու այլանդակ մարմնով՝ երկու փայտէ թաթերու վերայ կռթնած։ Սակայն չուզեր հեռանալ երթալ ուրիշ տեղ, քանզի աշխարհիս երեսն այդ անկիւնէն զատ ուրիշ տեղ չէր ճանցած բաց ի այդ երեք, կամ չորս գիւղիկներէն՝ որոց մէջ իւր ցաւալից կեանքն անցուցել էր։ Նա իւր մուրացկանութեան համար որոշած սահմաններ ունէր, որոցմէ անդին սովորած չէր բնաւ անցնելու։

Զգիտէր նա, թէ աշխարհս կը տաւրածուի գեռ այն ծառերէն անդին՝ որք իւր աչաց տեսանելի էին։ Այդ մասին մտածած չէր իմանալու, իւր երբ գիւղացիք, ձանձրացած զինքը միշտ տեսնելով իրենց դաշտերուն եզերաց, կամ դար ու փոսերու երկարութեամբ, կը գոչէին. « Փոխանակ այս տեղ անդադար մուրալու, ինչո՞ւ չես երթար ուրիշ գեղեր »։ Նա առանց նոցա պատասխան տալու՝ կը հեռանար, սրտի աղօտ վախով մ'առ անծանօթն, այն է աղքատ մարդու այն յատուկ երկչոտութեամբն՝ որ հազար ու մէկ բանէ կը զարհուրի, նոր գէմբերէ, նախատինքն և անծանօթ մարդոց կասկածոտ նայուածքներէն։ Իսկ հապա ծանդարմներն, որ զոյգ զոյգ ճանապարհաց վերայ

կ'երթեւեկեն, և որոց երևոյթն արդէն իսկ բնազդմամբ մի կը ստիպէր զնա ապաստանիլ թուփերու մէջ, կամ խը-
ճակոյտերու ետև:

Երբ հեռուն կը նշմարէր ժան-
դարմանքն՝ արեւու լուսէն փայլիլուն
նշանազգեստներով, յանկարծ վրան
անսովոր արագութիւն մի կու գար,
փայրի արագութիւն՝ թաքստոց մի
գտնելու: Իւր նեցուկներէն վարկ'ոտ-
նայր, քուրչի պէս կ'ընկներ, թաւալ-
պրոր ման գալով. փոքրիկ անտեսա-
նելի կը դառնար՝ գետնին կպած՝ որ-
պէս նապաստակն յորջի, խառնելով
իւր գորշագոյն հնոտիքը գետնին հետ:

Սակայն և այնպէս նա երբէք նոցա
հետ գործ ունեցած չէր. բայց այդ
ահն և խորամանկութիւնն՝ արեան մէջ
կը կրէր, կարծես ժողոված լինէր
ի ծնողաց, զորս չէր ճանաչած բնաւ:

Չունէր նա ո՛չ տուն, ո՛չ խրճիթ և
ո՛չ ապաստանարան. ամառը՝ հանգի-
պած տեղը կը ննջէր, իսկ ձմեռը՝ ցո-
րենի շտեմարաններու և կամ գոմե-
րու մէջ կը սպրդէր զարմանալի ճար-
պիկութեամբ ու կը թողուր կը հե-
ռանար միշտ՝ առանց աչքի զարնուե-
լու: Շէնքերուն մէջ՝ մոտնելու համար՝
ամեն ծակ ու ծուկ գիտէր. նեցուկ-
ներուն գործածութեամբ զարմանալի
ուժեղ բազուկներ ունենալով՝ կը մա-
նրլցէր. լոկ ձեռաց ուժով մինչև խոտ-
նոցները, ուր կը մնար երբեմն չորս
հինգ օր անշարժ, եթէ բաւական
պաշար ժողոված լինէր իւր շրջա-
գայութեանց միջոցին:

Թէպէտ մարդկանց մէջ էր՝ այլ
անտառային անասնոց նման կ'ապրէր,
առանց մարդ ճանաչելու և սիրելու,
գեղացւոց վերայ ազդելով տեսակ մի՝
անտարբեր արհամարհանք և սովորա-
կան թնամութիւն: Նորա անունը
դրել էին « Քլոշ », որովհետև իւր եր-
կու ցուպերուն մէջ կը տատանէր նա՝
որպէս զանգակն՝ իւր հաստարանաց
մէջ:

Երկու օրէ 'ի վեր բերանը բան
դրած չէր: Այլ ևս ողորմութիւն
տուող չկար. վերջ 'ի վերջոյ չուզէին
զինքը տեսնել: Գեղջկուհիք՝ դրանց
մէջ կեցած՝ տեսնելով նորա գալը հե-
ռուն, կը գոչէին. — « Գնա հեռա-
ցիր աստի, թշուառական, դեռ երեք
օր է որ հացի կտոր մի տուել էի
քեզ »:

Եւ նա նեցուկներուն վերայ ման
գալով, կ'երթար դրկից տունը՝ ուր
և նոյն կերպով կ'ընդունէին:

Կանայք՝ բացէ ի բաց կը զրու-
ցէին դռնէ դուռ, թէ « կարելի՞ է
արդեօք կերակրել այդ ծոյլն ամբողջ
տարին »:

Սակայն ծոյլը կ'ուզէր ուտել ամեն
օր:

Սուրբ — Հիլար, վարվիլ ու Բիլետ
գիւղօրէքը չընել էր նա՝ առանց սան-
տիմ՝ մի կամ հացի չոր կեղևանք
ձեռք ձգելու: Միակ յոյսը դրած էր
Տուրնոյ գիւղին վերայ. բայց այնտեղ
հասնելու համար՝ երկու փարսախ ճա-
նապարհ հարկ էր կտրել, իսկ ինքն
չարաչար յոգնած էր ու անկարող այլ
ևս յառաջելու՝ վաճառել փորն իւր գըր-
պանին պէս դատարկ էր:

Սակայն և այնպէս ճանապարհ ըն-
կաւ:

Գեկտեմբեր ամիսն էր. ցրտաշունչ
քամին կը փչէր գաշտերէն՝ հծծելով
մերկ ճիւղերուն միջէն. ամպերը ցած
ու մնայլ երկնից երեսէն կը վազէին,
կը շտապէին չգիտես ո՛ւր: Հայման-
դամը կ'երթար յամրաքայլ, իւր նե-
ցուկները մեծաւ դժուարութեամբ
փոխադրելով մին միւսին ետեէն, իւր
միակ ոլորեալ սրունքին վերայ յենելով՝
որոյ հաշմ՝ ոտը լաթերով փաթա-
թուած էր:

Երբեմն կը նստէր փոսի մի եզրը
ու շունչ կ'առնուր քանի մի վարկեան:
Անթուրութիւնը սաստիկ չարչարանք
կու տար նորա խռովեալ ու տարտամ
հոգւոյն: Մի միայն « ուտելու » վերայ

կը մտածէր, բայց չգիտէր, թէ ի՞նչ հնարքով ուտէ:

Երեք ժամ չարչրկուեցաւ երկար ճանապարհին վերայ. հուակ յետոյ տեսնելով գիւղին ծառերն՝ սկսաւ աւրագ յառաջել:

Իւր դիմաց ելնող առաջի գիւղացին՝ յորմէ ողորմութիւն խնդրեց՝ աւագ անոր:

« Դարձեալ երեցար, հինաւուրց թափառական, ուրեմն քու ձեռքէդ ամենեւին ազատելու չե՞նք »:

Քիչ հեռացաւ գնաց: Դռնէ դուռ կոչաւ ու կոպիտ կերպով վարեցին զինքը՝ առանց օգնելու: Սակայն և այնպէս համբերութեամբ ու յամառօրէն կը շարունակէր իւր պտոյտը. առ մի անգամ՝ չկարողացաւ ձեռք ձգել:

Այն ատեն գնաց կալուածները, յառաջելով անձրեւէն կակղացած գետնին վերայ. այն աստիճանի յոգնած, որ այլ ևս անկարող կը զգար ցուպերը վերցնելու: Ամէն տեղէ վաճառեցին ու քշեցին: Այդ օրը՝ ձմեռային այն պաղ ու տխրադէմ օրերէն մէկն էր. որ մարդոց վերայ սրտնեղութիւն կը բերէ, միտք կը զայրանան, հոգին կը մաշի և մարդու ձեռքը չի բացուիր ոչ տալու և ոչ օգնելու:

Երբ իւր գիտցած բոլոր տուներն այցելեց, գնաց նեցուկներէն վար սահելով նստաւ փոսի մի անկիւնը, Շիքէ գեղացւոյն բակին մէջ. երկար ատեն անշարժ մնաց՝ սովատած, բայց չափազանց տխմար իւր թշուառութեան խորութիւնն իմանալու: Նա կը սպասէր — առանց գիտնալու ի՞նչ բանի, — այն աղօտ ակնկալութեամբ՝ որ յատուկ է միշտ մարդու: Այդ բակին անկիւնը կեցած՝ սառնաշունչ քամիին ներքեւ, նա կը սպասէր այն խորհրդաւոր օգնութեան, զոր միշտ կը յուսան մարդիկ երկնքէն, կամ մարդոցմէ, առանց մտածելու, թէ ի՞նչպէս այդ օգնութիւնը կարող է հասնիլ:

Եւ ահա սև հաւերու երամ մի կ'անցնէր, փնտռելով իրենց ուտելիքը հողին մէջ, որ սննդատու է ամենայն արարածոց: Երբեմն երբեմն, կտուցի հարուածով կը կորզէին անտեսանելի հատիկ մի և կամ միջատ մի, յետոյ կը շարունակէին իրենց փնտռոցը դանդաղ ու փտահ քայլերով: Քիչ կը նայէր անոնց վերայ՝ առանց բան մի մտածելու. յետոյ՝ աւելի ստամբ, սին քան թէ գլխուն մէջ ծագեցաւ այս զգացմունքս, քան թէ խորհուրդ, թէ այս թռչուններէն մին՝ ընտիր կերակուր պիտի լինէր, չոր փայտի վերայ խորովուած:

Մտքէն իսկ չանցաւ բնաւ, թէ գոյութիւն էր անելիքը: Քար մի առաւ ու, — ճարպիկ լինելուն շնորհիւ, — սպաննեց մէկ հարուածով ամենամերձ հաւը, որ իսկոյն կողի վերայ գլորեցաւ, թեքը շարժելով: Միւս հաւերը փախան իրենց բարակ մագիլներուն վերայ տատանելով, Քիչը կրկին նեցուկներուն վերայ բարձրացաւ, և հաւերուն նման աագիւս անդին շարժելով՝ գնաց իւր որսը վերցնելու: Հազիւ թէ արիւննոտած գլխիկով սև մարմնոյն մօտեցել էր, այնպիսի ուժգին հարուած մի կ'աւա կռնկին, որ թողլով ձեռքի փայտերը՝ տասը քայլ անդին գլորեցաւ: Շիքէ գեղացին էր, որ աչքը մութ կոխած, յարձակելով աւարառուին վերայ, սկսաւ հարուած հարուածի վրայ իջեցնել ու ծեծել զնա մղեղնածի նման, ինչպէս հետարակօրէն որ և է կողոպտուած գեղացի՝ կը ծեծէ ծունկերուն վրայ ափսիթերս ընկողին բոլոր մարմինը, որ չէր կարող ինքն իրեն պաշտպանել:

Կալուածի միւս ծառաներն ևս վրայ հասան ու սկսան տիրոջ հետ բզըկտել զմուրացկանն: Երբ յոգնեցան ծեծելէ, վերուցին ու տարին փակեցին փայտանոցը՝ մինչև ժանդարմներուն գալը:

Քիւջը կիսամեռ, արիւնլուայ, սովարեկ պառկած մնաց գետնին վերայ։ Դուռը միջնացաւ, գիշերը կուխեց և ապա արշալոյսը ծագեցաւ։ Իսկ Քիւջ դեռ ոչինչ կերած չէր։ Այնօր ատեն, ժանդարմները եկան, զգուշութեամբ բացին դուռը ընդդիմադրութենէ վախնալով, քանզի գիւղացին յայտնած էր, որ մուրացկանին յարձակմանց դէմ դժարութեամբ կարողացել էր պաշտպանուիլ։ Ժանդարմներուն գլխաւորը կանչեց. « Է՛հ, ոտքի կանգնէ »։

Բայց Քիւջ չէր կարող տեղէն շարժիլ։ Լանաց բարձրանալ իւր փայտերուն վերայ, բայց չկարողացաւ։ Կարծեցին թէ կը կեղծէ, կը խաբէ, յամառութիւն մի է չարագործի։ Ուստի երկու զինուորեալ մարդիկ նախատելով բռնեցին ու բռնի կանգնեցուցին նեցուկներուն վերայ։

Վախը տիրել էր նորա վերայ, այն բնածին վախը՝ զոր թափառաշրջիկն կը զգայ ժանդարմներուն՝ այն է, իրեն որսորդներուն առջև, ինչպէս մուկը կատուին առջև։ Ուժ ու սիրտ մէկ անելով կրցաւ ոտքի վերայ կենալ։

« Յառաջ », ասաց ժանդարմը։ Քիւջ հնազանդեցաւ։ Բոլոր կայուածին մարդիկ անոր երթալը կը դիտէին։ Կանայք՝ բռունցք կը ցուցնէին։ Էրիկ մարդիկք կը ժաղրէին ու կը հայհույէին զնա. « վերջապէս ձերբակալել էին զնա, ազատել էին ձեռքէն »։

Նա հեռացաւ, երկու պահապաններուն միջէն յառաջնալով։ Դեռ մինչև

երկեղ քալելու ուժ ճարեց, յուսակը տո՛ւր ուժ. տխմարացած, առանց գիտնալու, թէ ինչ հանդիպել էր իրեն, այնքան ապշած ու շուարած՝ որ ոչինչ չէր հասկնար։

Հանդիպող մարդիկ՝ կը կանգնէին անոր անցնիլը դիտելու համար, և գեղացիք կը մոմալին, թէ « Անշուշտ գող մի է »։

Գիշեր ատեն հասան վերջապէս տեղոյն գլխաւոր քաղաքը։ Յիւրաւի չէր կարող մտաբերել, թէ ինչ եկաւ գլխուն և կամ ինչ կարող էր դեռ պատահել։ Բոլոր այդ սարսափելի և յանկարծական դէպքերը, այդ նոր դէպքերն ու տուները սարսուռ կ'ազդէին իւր վերայ։

Բերնէն մէկ խօսք չելաւ, որովհետեւ ասելու բան չունէր։ Վասն զի այլ ևս բան չէր հասկնար։ Մէկ մ'ալ որ այնքան տարիէ 'ի վեր մէկի հետ չխօսելուն պատճառաւ՝ գրեթէ խօսակցութեան սովորութիւնն իսկ մոռցած էր. և իւր մտածութիւնն այնքան պղտոր, որ խօսքերով իսկ չէր կարող արտայայտել։

Փակեցին զինքը քաղաքին բանտը։ Ժանդարմները չի մտածեցին անգամ, որ թերեւս պէտք ունէր ուտելու, և այնտեղ թողուցին մինչև առաւօտ։

Բայց երբոր եկան արշալուսին հարցուփորձ անելու, գետնին վերայ ընկած մեռած գտան։

Զարմանք բան։

Գիշ զը Մօպասան։

Թարգմ. Մ. Ռ. Թիմիճեան։

